

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

Een gedateerde opname van het interieur van de dorpskerk in Steenderen. Op de achtergrond is het Mittenreitherorgel (zie ook pagina 7 en volgende) zichtbaar. Maar de indeling van de ruimte doet verder wat vreemd aan, met name de plaats van de preekstoel wijkt geheel af van de huidige situatie.

- We kijken nog een keer terug op de geslaagde excursie van de Historische Vereniging Steenderen. De vorige keer vertelden we over het leerzame bezoek aan de Middelste Molen, een ambachtelijke papierfabriek in Eerbeek. Nu richten we de belangstelling op Kasteel Ter Horst, eveneens te Eerbeek. Op pagina 3 en volgende doet Maria Schotman verslag van haar bevindingen.
- Ons bekende muzikale wonderkind-op-leeftijd, Wil Gijsman, is de auteur die ons kond doet van de verschillende orgels die een plaats hebben gehad in de Steenderense dorpskerk.
- De redactie lost in dit nummer de belofte in nog eens aandacht te schenken aan de tarieven die destijds werden gehanteerd voor het Bronkhorster veer.
- Tenslotte komen we terug op het artikel "Steenderen en zijn kernen in de Tweede Wereldoorlog". Er kwamen veel reacties op. Een kleine selectie willen we u niet onthouden.

HVS

2007/1

ISSN: 1386 - 5943
Oplage: 400
Maart 2007

Van het bestuur

Februari loopt al weer ten einde als ik bezig ben met het voorwoord voor dit nummer van de Zwerfsteen. De aanstaande algemene ledenvergadering van 19 maart ligt nog maar een paar weken verder. Het voorjaar is in aantocht. Naast de sneeuwkllokjes en krokussen staan ook de narcissen zo hier en daar al in bloei. De dagen worden langer en we kunnen ons opmaken voor de naderende zomertijd. 25 maart is het zover, dat de klok weer een uur terug wordt gezet; één uurtje minder slapen en denk erom de klok en wekker thuis aan te passen.

Onderdeel van de agenda op de laatste bestuursvergaderingen is steevast geweest de Caarte van de Groote Emmer. Ondanks alle aandacht en inspanning van de gemeente Bronckhorst is de Caarte nog steeds niet boven water. Wat ons ook bezig houdt is het vinden van een geschikte ruimte voor het opslaan van onze archiefstukken. Het liefst zouden wij over een ruimte beschikken, waar behalve opslag van de archief-

stukken ook een mogelijkheid is deze stukken in te zien en om nog wat preciezer te zijn, het allerliefst zoeken wij deze ruimte in de voormalige gemeente Steenderen. Als u na lezing van dit voorwoord een plotselinge ingeving krijgt over een mogelijke oplossing van ons probleem, laat ons dit per omgaande weten.

De activiteitencommissie is reeds enthousiast bezig een programma voor 2007 samen te stellen. In de ledenvergadering van 19 maart zal de heer Rien Overvelde uit Vierakker een lezing houden over St. Ludger. Het verdere programma is nog niet bekend, maar ook hiervoor geldt, dat de commissie zich graag openstelt voor ideeën die er ongetwijfeld zullen zijn onder onze leden.

Ik hoop velen van u weer op onze ledenavonden en de excursie dit seizoen te ontmoeten.

Wim Achterkamp,
voorzitter

Van de redactie

Na door de jaren heen op een prettige en kwalitatief goede manier in onze drukkerswenzen tegemoet gekomen te zijn door de drukafdeling van Wedeo in Doetinchem ontvingen we eind van het vorig jaar het bericht van Wedeo dat de bedrijfsresultaten zodanig waren dat ze zich genoodzaakt zagen de drukkerswerkzaamheden te beëindigen. Daar was verder niet over te praten, zo lagen de zaken nu eenmaal.

Aan ons de taak een andere drukker te zoeken. Wij hebben daartoe een aantal offertes gevraagd en de kandidaten verzocht zich bij hun berekeningen te baseren op het blad zoals dat door Wedeo werd vervaardigd.

Al snel bleek dat we door de bijzondere aard van het bedrijf waarvan Wedeo deel uitmaakte, in financieel opzicht bepaald 'verwend' waren. De vereniging zal er derhalve rekening mee moeten houden dat we vanaf dit jaar wel wat duurder uit zullen zijn. Na ampele overweging is tenslotte besloten in zee te gaan met een 'oude bekende' uit de drukkerswereld om ons heen: de gunstigste offerte bleek afkomstig te zijn van Ratio grafisch totaal, Doetinchem. De al jaren bestaande ervaringen met Ratio grafisch totaal geven ons veel vertrouwen in een soepele samenwerking én—misschien wel het belangrijkste—tevens veel vertrouwen in drukwerk van hoge kwaliteit.

Ratio grafisch totaal is tevens vanaf de oprichting de drukker van De Achtste Steen, wat tot gevolg heeft dat uw eindredacteur, die tevens redacteur is van diezelfde Achtste Steen, zich meteen al op vertrouwd terrein voelde bij Ratio grafisch totaal.

De verandering van drukker komt net op een ogenblik dat de zaken redactioneel ook wat soepeler beginnen te lopen. We hebben een zonder meer moeizame tijd achter de rug. De frequentie van 4 maal per jaar verschijnen kon niet vastgehouden worden, het aanbod van artikelen was niet groot en dreigde steeds maar minder te worden en, hoewel we een aantal jaren geleden op papier aantraden met een redactie van circa acht personen ter vervanging van de vacature Paul Kok, kwam ook daar vrij snel de klad in. De een na de ander trok zich terug.

Na een korte herbezinning stroopten de 'zittenblijvers' eens extra de mouwen op en gelukkig konden we een doorstart maken. Een herverdeling van taken vond plaats, we vonden twee mensen bereid zitting te nemen in de redactie (Yvonne en Herman); Marian v/d Haar, Wil Gijsman en Anton Metz zegden hun medewerking toe en aansporingen in algemene zin leverden diverse vruchtbare ideeën op.

De situatie is een stuk rooskleuriger dan voorheen. Zo zitten er bijvoorbeeld nog steeds toezeggingen aan de lezers in de portefeuille! De afwerking bijvoorbeeld van wat is losgemaakt via de foto van de Oranjevereniging Toldijk laat nog op zich wachten. En een uitvoerig artikel over het spieker van Spaensweert is inmiddels in bewerking en dringt aan op publiceren.

Kortom, een nieuwe drukker, een nieuw elan, de toekomst van de Zwerfsteen ziet er veel zonniger uit dan enkele jaren geleden!

Wim de Lange

Colofon

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de Historische Vereniging Steenderen (de voormalige gemeente), opgericht 1 juni 1992.

BESTUUR:

Voorzitter: Wim Achterkamp
Bronckhorsterweg 32
7221 AC Steenderen
Tel. 0575 451747
Fax 0575 450966

Secretaris: Gerard Wesselink
Dambroek 7
7223 DT Baak
Tel. 0575 441489

Penningmeester:
Bertus Rietberg
Hoogstraat 23
7227 ND Toldijk
Tel. 04575 452004

LEDEN:

Willy Pasman
Dr. A. Ariënsstraat 39
7221 CB Steenderen
Tel. 0575 452457

Monique Willems
De Berken 9
7221 GN Steenderen
Tel. 0575251221

Fred van der Mije
Hofstraat 4
7223 LR Baak
Tel. 0575 441806

Rob Gosselink
Prinsenmaatweg 2
7224 NE Rha
Tel. 0575 451374

REDACTIE

Eindredacteur: Wim de Lange
Weth. Massinkstraat 3
7227 DB Toldijk
Tel. 0575 452870
Email: wdelange2@planet.nl

Redactiesecretariaat: Maria Schotman
Dr. A. Ariënsstraat 37
7221 CB Steenderen
Tel. 0575 451618
Email: mariaschotman@gmail.com

Leden van de redactie:
Yvonne Koning
Wim de Lange
Herman Nieuwenhuis
Maria Schotman

Redactiemedewerkers
Anton Metz en Wil Gijsman

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt met ingang van 2002 15 euro per jaar per adres.
Bankrelatie:
Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710,
ten name van
Hist. Ver. Steenderen.
Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten: 2,50 euro per stuk; 3,50 euro in geval van omvangrijker uitgaven.

Excursie HVS voerde de deelnemers naar interessant Kasteel Ter Horst

door
Maria Schotman

Na uitgebreid te hebben gesnuffeld aan de ambachtelijke manier van papier maken in de Middelste Molen te Loenen (zie verslag vorige nummer van de Zwerfsteen), gingen de excursiegangers van de Historische Vereniging Steenderen, bekomend van een heerlijke lunch bij landhotel Bosoord, op pad voor het tweede deel van de excursie, een bezoek aan kasteel Ter Horst in Loenen.

We konden nog even kennismaken van de stoomtrein die net was gearriveerd en naast het landhotel stond te stomen en te puffen. Voor historisch geïnteresseerden toch ook altijd de moeite waard. (Misschien iets voor een volgende excursie?).

De wandeling naar het kasteel voerde langs enkele prachtige landhuizen, met elk wel z'n eigen stukje geschiedenis. En vervolgens beloofde het eerste zicht op kasteel ter Horst al heel

wat: een statig huis met aan weerszijden koetshuizen, omzoomd door grote majestueuze bomen.

Een mooi geheel: Vóór het huis een ellipsvormig grasveld met eromheen oprijlanen. Twee grachten maar liefst horen bij het kasteel. Eén rondom het kasteel (een soort binnenring) en één om het hele complex.

We werden verwelkomd door de kasteelvrouw zelf, mevrouw Schoonderwoerd. Zij verzorgde de rondleiding, samen met een mannelijke assistent-gids, waartoe we in twee groepen werden opgesplitst. De groep met mevrouw Schoonderwoerd bekeek eerst het kasteel en de andere groep begon met de koetshuizen, de buitenboel zozeggd.

Geschiedenis.

In 1557 bouwde de toenmalige burgemeester van Arnhem, Wijnand Hacfort, het kasteel Ter

De deelnemers aan de excursie van de Historische Vereniging Steenderen betraden vol verwachting het plein tussen de bijgebouwen voor het kasteel Ter Horst in Loenen

Een zij-aanzicht van kasteel Ter Horst. De entree links op de foto geeft aan waar vroeger de ingang van het kasteel was. Later is rechts om de hoek een nieuwe entree met brug gebouwd.

Horst. Aangetroffen restanten dateerden van rond 1300. Daaronder enkele kelders, waaruit onomstotelijk bleek dat er op die plaats al eerder een flink bouwwerk had gestaan.

Eind 18e eeuw werd door de nazaten van Wijnand Hacfort een rigoureuze verbouwing doorgevoerd. Het kasteel werd als het ware gedraaid. Niet letterlijk natuurlijk, maar aan de achterkant werd een stuk aangebouwd. Hier kwam ook de nieuwe entree, zodat bezoekers het kasteel van een geheel andere kant benaderden.

De nieuwe entree had ook een totaal andere bouwstijl. Was het oude gedeelte gebouwd met zogenaamde Gelderse gevels met in- en uit-zwenkende gevels in laatgotische renaissance-stijl, het nieuwe gedeelte kreeg een neo-klassistische gevel, die met pleisterwerk werd gladgemaakt. Tevens kwam er een nieuwe toegangsbrug met gemetselde poorten.

Aan beide zijden werd een koetshuis gebouwd

en links naast de nieuwe ingang kwam een zogenaamde 'spijker' voor de graanopslag. Later werd dat gebouw gebruikt als orangerie. De spijker, ook wel spieker genoemd, werd ook gebruikt als de plaats waar de verschuldigde belasting kon worden geïnd. (of afgedragen). Een interessante bijzonderheid is wel dat in het linkerbijgebouw een schuilkapel werd ingericht. Uit de geschiedenisboeken weten we meestal nog wel wat te vertellen over de stiekeme geloofsbeleving van de protestanten, bijvoorbeeld in de vorm van de zogenaamde "hagepreken", kerkdiensten in de openlucht. De achtergrond was dat de gelovigen snel benen konden maken wanneer de plaatselijke koddebeier weer eens een aanval van plichtsbetrachting had. De schuilkapel in kasteel Ter Horst was echter bedoeld voor de rooms katholieken, opdat zij toch ook een plaats hadden waar zij hun geloof in alle rust konden belijden. Want nadat de reformatie vaste voet had gekregen was het de beurt aan de anderen om een beetje weg te kruipen.

De schuilkapel kreeg in de Tweede Wereldoorlog een nieuwe bestemming- -of eigenlijk dezelfde bestemming - voor

onderduikers. Maar dat ging er wel iets profaner aan toe: de sporen van kookactiviteiten zijn nog aan het plafond te zien. Het pleisterwerk is zwaar beschadigd.

Duits altaar

De kapel is sowieso aan een grondige restauratie toe. Onder meer omdat er sprake is van een bepaald bijzonder altaar. Het tabernakel hierop is draaibaar. In gewone stand ziet men een kruisbeeld en na gedraaid te zijn, worden de kelken zichtbaar (nu niet meer aanwezig).

Boven het tabernakel een afbeelding van de patroonheilige van de kapel, Sint Antonius abt. Het altaar is door een Duitser gebouwd. In Anhold en Zwilbrock staan vergelijkbare altaren van de hand van dezelfde bouwer.

De koetshuizen hebben aan de buitenkant meer ramen dan aan de binnenkant. Dit zijn zogenaamde schijnramen. Ook staan er maar liefst 4

schoorstenen op terwijl er maar 1 in gebruik is. Om een mooie symmetrie en een rijker aanzien te krijgen werden deze 'nep'-verfraaiingen aan gebracht.

Bij het koetshuis rechts zit aan de hoek onderaan de muur een luikje. Hierin zette men bij avond en nacht een kaars zodat de koetsier kon zien hoe ruim hij zijn bocht moest maken om zonder beschadigingen aan koets of muren veilig kon binnenrijden.

Boven de ingang is het wapen te vinden. Het bestaat uit een schild van goud, met een rode dwarsbalk, drie leliën staan er op alsmede één zittende en twee staande hazewindhonden. Bovenaan een kroon.

Eenmaal binnen komen we in de hal met meteen rechts de woonkamer van de familie. Er zijn diverse kamers, die allemaal in stijl zijn ingericht. In één kamer kunnen huwelijken voltrokken worden. Hier is een prachtige schouw met een bijbels tafereel van een overspelige vrouw. (De dubieuze strekking van dit tafereel is een tot op heden een onopgelost raadsel).

Er hangt een aantal schilderijen met een kroontje bovenop de lijst. Het kroontje geeft aan dat deze schilderijen officieel zijn geschonken door de koningin zelf. De ramen zijn van binnenuit gezien breed. Van buiten zijn ze een stuk smaller, om het vasthouden van de warmte te bevorderen.

De keuken.

In de keuken zit het gebruikelijke liftje waarmee de gerechten omhoog of omlaag getakeld konden worden en naar de bovenkeuken getransporteerd voor de finishing touch en het uitserveren. Vroeger werd er beneden in de kelder gekookt. Men gebruikte destijds meerdere keukens, allemaal met een eigen functie. Zo waren er bijvoorbeeld de voorwerkkeukens: vis schoonmaken, fruit en groente schoonmaken en vlees voorbereiden. In de werkelijke kookkeuken hing tevens een kooitje met een vogeltje. Voor de veiligheid. Als het vogeltje op zijn rug lag, was het geen zuivere koffie. De fornuizen werden doorgaans met kolen gestookt en daarbij kon het giftige koolmonoxide vrij komen. Het was dan zaak de kookruimte snel en overdag te ventileren.

Ook was er nog een koelkast avant la lettre te zien. Van binnen met email bekleed. Om te koelen moesten er wel stukken ijs in gestopt worden. Die werden eerst opgeslagen in de ijskelder. Ook de wijnopslag, de aardappelvoorraadkamer, fruit- en groenteopslag bevinden zich in de kelders. De goederen werden via een bootje over de slotgracht bij de kelder aangevoerd.

Dat ze vroeger over zaken goed nadachten is te zien aan de drempel in de kelderkeuken. Er zit

een uitneembaar stuk in dat er uit ging als er geschrobd moest worden. Zo kwam het water makkelijk de keuken uit en de gracht in. In het huis werkte men met een belsysteem, zodat de bedienden wisten wie er moest komen en in welke kamer.

De oude buitenkant van het kasteel vertoont gekleurde stenen patronen, een teken van de toen aanwezige rijkdom. Deze oude buitenkant is prachtig om te zien. Dan raak je onwillekeurig aan het dagdromen over hoe de mensen er vroeger geleefd moeten hebben.

Buiten liepen we nog langs de oranjerie, voorheen de spieker (zie eerder in dit verslag). Tegenwoordig worden er lezingen gehouden. Het was een zeer interessante rondleiding en beide gidsen werden dan ook bedankt met een extra geschenk, een mandje met 'Steenderense' producten.

Om een completer beeld van het kasteel te geven zullen de foto's ongetwijfeld van nut zijn. Na de excursie wandelden we weer in een heerlijk zonnetje terug naar landhotel Bosoord om bij een drankje nog wat na te praten over deze prachtige, interessante dag.

We houden ons aanbevolen voor meer van dit soort boeiende uitstapjes.

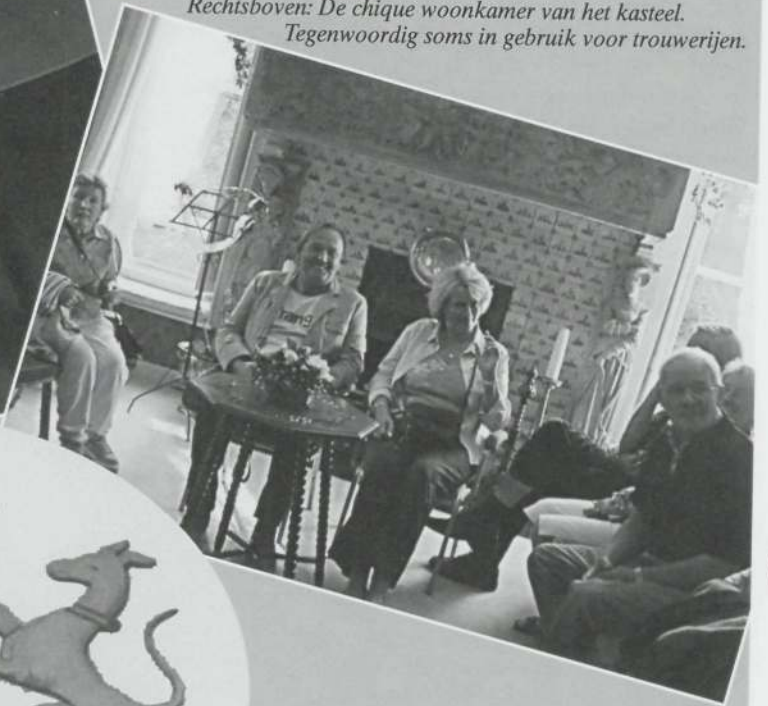
Voorzitter Wim Achterkamp bood de kasteelvrouw, mevrouw Schoonderwoerd, een attentie aan als dank voor de door mevrouw zelf verzorgde rondleiding

Foto linksboven: de kelders, waar de keukens zich bevinden, voor het voorbereiden van de maaltijden.

Rechtsboven: De chique woonkamer van het kasteel. Tegenwoordig soms in gebruik voor trouwerijen.

Midden: Vooraanzicht van de bovengevel van het kasteel. Daarnaast een uitvergroting van het wapenschild.

Linksonder: het imposante fornuis voor de bereiding van de maaltijden.

Rechtsonder: een blik in de bovenkeuken, alwaar de afwerking van de schotels werd verricht.

Het interieur van de dorpskerk in Steenderen, zoals we dat vandaag de dag kennen

Van een simpele 'psalmenpomp' tot een echte Mittenreither

Meerdere orgels tooiden de dorpskerk en vulden de ruimte met sonore klanken

door
Wil Gijsman

Dit artikel is gewijd aan de diverse orgels die dienst hebben gedaan in de dorpskerk van Steenderen. Voor het gemak noemen we het maar gewoon de dorpskerk, in plaats van Remigius-kerk of Protestantse Kerk.

Volgens overlevering heeft er ver voor de Reformatie een orgel(tje) in deze kerk dienst gedaan. In een akte van 13 januari 1449 wordt het kostersschap verleend aan Johannes van Naeldwick en zijn vrouw Griete. Otto, Heer van Bronchorst en Borculo, eist dan o.a. dat: Johan en Griete altijd gehoorzaam moesten zijn aan de Pastoor en voorts dat de koster het orgel moet bespelen en verder alles doen wat tot het werk van een koster behoort en daarbij nog wat zaken, zoals klok luiden, school houden (dus ook onderwijs geven). Nou Johan (ook toevallig!) Eppink, ga er maar aan staan.

Nu moeten we ons van dat orgel(tje) niet al teveel voorstellen, misschien was het maar een rijtje pijpen van één octaaf of zoiets. Het was puur en alleen ter ondersteuning van de voorzanger. Wat er met dit kleine orgeltje is gebeurd is niet meer te achterhalen, het is ook niet vermeld bij de grote brand in 1782. Pas in 1807 is er sprake van de aanschaf van een orgel. Ene Jacob Vool uit Amsterdam had een orgel gekocht ergens in Brabant en dat was opgeslagen in zijn

werkplaats. Vool was een kabinetorgelbouwer. Het orgel had geen front, zodat men dus een aantal vaklieden opdracht gaf het een en ander toe te voegen aan het orgel. Op 29 mei 1807 volgt een aanbesteding van bordes, orgelstoel en een loos front door de laagste inschrijver, timmerman T. Koobs uit Doesburg, voor 330 gulden en schilder Brandz. Op 4 augustus wordt dhr. Vool opgehaald in Zutphen met de Chais (Sjees). Zo ging dat vroeger, geen taxi, maar gewoon lekker met de sjees. Ik zie het zo voor me. Effe stoppen bij de "Groene Jager" en een hartversterkertje nemen. 't Peerd wist al waar hij of zij moest stoppen!! Onderwijl kwamen twee karrenvrachten vol met orgelonderdelen via het veer Dieren-Olburgen aan in Steenderen. Zal best een hele optocht geweest zijn. Toen moest het instrument in elkaar worden gezet. De heren Vool en Koobs hadden daar 9 dagen voor nodig. Ze kregen daar 18 gulden voor! De heren gingen in de kost bij vermoedelijk "de Zwaan", toen al een bekend logement. Als organist werd aangesteld de heer Ebbink uit Winterswijk voor 75 gulden per jaar (!) en als orgeltrapper kwam in dienst ene Wunnink, voor 8 gulden per jaar (alsof je een emmer leeggooit!). Organist Ebbink vertrekt naar Holten in 1814 en wordt opgevolgd door Jan Jebbink uit Zelhem, maar die overlijdt in 1857. Zijn zoon volgt hem op. In

Een oude foto van het Haffmansorgel

1862 is het orgel in een zodanige staat dat er bijna niet meer op te spelen valt en worden er plannen gemaakt om een nieuw orgel aan te schaffen. Maar eerst moest het oude orgel worden verpatst. Maar men kon geen "slachtoffer" vinden om het orgel over te nemen, dus werd er geloot. Prijs 1 gulden per lot. De hele loterij bracht 97 gulden op en de gelukkige winnaar was Marinus Spekkink uut Baak. Wat de beste man ermee gedaan heeft, weten we niet (misschien familie van de Spekkinks uit Toldijk, wie weet?).

Vakmanschap is meesterschap?

Afijn, we krijgen een nieuw orgel en de bouwer was H.H. Haffmans uit Doetinchem met assistentie van Leichel uit Emmerik (later Lochem). In 1863, 10 oktober (?), werd het orgel in gebruik genomen. De beide orgelbouwers werden geprezen voor hunne deugdelijk vakmanschap. Of het orgel wel zo deugdelijk van make-lij was, moet echter in twijfel worden getrokken, want in 1874 vroeg de organist al om een nieuwe pedaal en Leichel moest in 1897 een nieuwe blaasbalg leveren.

Terzijde: O ja, nog een leuk verhaaltje tussendoor. Orgelbouwer Haffman werd in die tijd verliefd op een Steenderense schone (iets wat de schrijver dezer regelen ook is overkomen!) Hij trouwde in 1865 met Alida Johanna Oostendorp (schrijver dezes iets later). 't Is maar dat u het weet!

Ondertussen was organist Jebbink overleden en werd opgevolgd door A.J. Enzerink, juist ja, de vader van Henne Enzerink, de schoenmaker, bij de ouderen onder ons bekend. Henne volgt zijn vader op in 1937. Hij probeert het kerkbestuur over te halen voor een vrij pedaal, d.w.z. een pedaal met eigen stemmen en andere voorzieningen, maar tevergeefs. Men voelt er weinig voor. Och, het orgel speelt wel, zeggen ze. En zo sukkel men maar door. Henne foetert en klaagt en met behulp van touwtjes en elastiekjes wordt het orgel binnen de perken gehouden. Het binnenwerk is flink verwormd, af en toe zongen de houtwormen het hoogste lied mee! Ikzelf heb ondervonden wat het bespelen was op dit instrument, met gekoppelde klavieren was het een vorm van gewichtheffen (maar dan andersom!).

Restauratieplannen

In 1966 komen er plannen voor een grote restauratie van de kerk in zicht. Het orgel werd gedemonteerd door de Firma Blank uit Herwijnen. Restauratie van het Haffman orgel bleek geen zin meer te hebben. Grote delen waren aange-tast door de houtworm en het pijpenbestand was op den duur ook niet meer te handhaven. Zodoende werd besloten het orgel te slopen, het houtwerk ging de kachel in en de pijpen werden omgesmolten. Maar toen moest er natuurlijk een ander orgel komen en men vond een orgel dat geschikt was voor Steenderen en wel in Amsterdam, in de Geref. Buiten-Amstelkerk (thans supermarkt van Jac. Hermans). Daar stond of hing een prachtig orgel van niemand minder dan J. J. Mittenreither tussen de knollen en citroenen. Het hing daar niets te doen en moest weer tot leven gewekt worden. Nou, dat ging gebeuren in Steenderen. Een betere koop had men niet kunnen doen.

Ja, Mittenreither uit Leiden. Hé dacht ik, uit Leiden, da's ook toevallig, ik ben ook een Leenaar (zo noemt met ons). In Leiden in de Doopsgezinde kerk (nu samengaan met de Remonstranten), bevindt zich ook een orgel van Mittenreither dat qua uiterlijk precies hetzelfde front heeft als in Steenderen, het zou een tweeling kunnen zijn. Het Leidsche orgel is van 1774. Nog een leuke bijkomstigheid is dat dit kerkgebouw tot 1795 een schuilkerk was, maar voorheen een woonbestemming had en dat pand

Het fraaie front van het Mittenreitherorgel dat nu de dorpskerk geregeld vult met prachtige klanken.

bleek het geboortehuis te zijn geweest van graaf Floris de Vijfde, u weet wel, de Floris die door de Eedelen werd vermoord!!" Een datum om nooit meer te vergeten 1296. Ja ja, het kan verkeren. (Een datum overigens die ontbreekt in de canon der Nederlandse geschiedenis!).

Mittenreither? Wie is dat?

Wie was die Mittenreither toch? Nou, hij werd geboren in 1733, afkomstig uit Graz in Stiermarken (Oostenrijk) uit een orgelmakers-

geslacht. In 1750 komt hij als geschoold vakman naar Nederland en wel naar Rotterdam waar hij samenwerkte met andere orgelbouwers zoals Hess en Moreau. Eerst woonde hij in Gouda, maar in 1766 vertrok hij naar Leiden en bouwde daar wel zo'n 8 orgels voor schuilerkerken, maar ook grotere in den lande, dus een ijverig baasje. Hij overleed in 1800 en werd in Leiden begraven.

De Fa. Blank restaureerde het orgel en dat werd opgeleverd in 1971, op 27 november. Steenderen had een kostelijk orgel gekregen en werd wijd

en zijd bekend in de regio. Doch reeds in 1972 kwamen er problemen met de windsvoorziening en de oude pijpen begonnen last te krijgen van de zgn. tinpest door temperatuurverschillen en vochtigheid. Al met al begon het orgel af te takelen, ook de tongwerken werden niet gestemd op tijd (door de organist). Tot 1994, toen werd Pieter Haverkamp als organist benoemd, en begon het tij te keren. Hij nam het initiatief voor een grondige restauratie van het orgel, door een actie te starten om aan de benodigde middelen te komen. De actie werd een groot succes. Zodoende kon men de Firma Reil uit Heerde opdracht geven voor de restauratie. De balgen van het orgel (de longen) werden vervangen, die bevonden zich in het orgel zelf, maar werden verplaatst naar de torenruimte boven de toilet-

Orgels restaureren: tijdrovend, maar o, zo interessant werk

ten, een prima oplossing. Tijdens de restauratie werd mij gevraagd om Han Reil (de baas) te assisteren met intoneren en stemmen. Een tijdrovend werk, maar o zo interessant. De heer Reil ging dan met me mee om bij ons gezellig een boterhammetje mee te eten. Hij vond het prachtig werk om ons orgel te restaureren, deze mensen hebben nog altijd liefde voor hun werk.

Toetende oren, maar eer van je werk!

Maar ik moet eerlijk bekennen: na drie volle dagen van negen tot vijf in de weer te zijn geweest, toeten je oren wel! De voldoening is er dan wel naar. Reil kon ook zichtbaar genieten

van dit unieke orgel, wat hij zelf ook zei. Deze bekwame vakmensen hebben in de provincie Gelderland een zeer goede naam. Ze restaureerden o.a. het Lohmanorgel in de Broederkerk (thans bieb) te Zutphen (verhuisd naar Heusden) en dan het Baderorgel van de Walburg, Luthersekerk, Sint Jan Zutphen (Timpeorgel), Steenderen en Bronkhorst, kabinetorgel Warnsveld, Herv. kerk, enz.

Zalige uurtjes

Goede wijn behoeft geen krans zou ik zo zeggen en op dit kostelijke orgel heb ik al vele zalige uurtjes doorgebracht. Als ik dan zo een tijdje bezig ben geweest en ik kom thuis, zegt Mimi tegen me: "Ik kan zien waar je vandaan komt, je straalt van alle kanten!"

Dat voorrecht geniet ik, dankzij vriendelijke bemiddeling van Johan en Gerrie Eppink en natuurlijk van mijn grote orgelvriend Pieter Haverkamp, een organist waar Steenderen trots op kan zijn. Hij laat ook collega-organisten toe op dit instrument en die zijn vol lof over de klank en het magistrale volume. Het orgel heeft stadse allures, zeggen ze dan. Als alle registers open zijn, met koppelingen erbij klinkt het, ik noem het zo: huiveringwekkend!!

Maar er moet voortdurend aandacht aan dit orgel geschonken worden, want het is o zo kwetsbaar voor weersinvloeden en er zitten weer enkele gebreken aan te komen. Als men er op tijd bij is, om die kwalen te verhelpen, zal dit unieke orgel nog tot in lengte van jaren z'n prachtige klanken laten horen, niet alleen voor de diensten, maar ook voor concerten (een vurige wens van Pieter Haverkamp).

Met muzikale groeten van Wil Gijsman!

Tot slot volgt hier nog de dispositie van het orgel:

Hoofdwerk:		Positief	
Bourdon	16	Roerfluit	8
Prestant	16 diskant	Oktaaf	4
Prestant	8 diskant dubbel	Nasard	3
Baarpijp	8	Oktaaf	2
Quintadeen	8	Spitsfluit	4
Oktaaf	4	Sesquialter	3 sterk diskant
Quint	3	Dulciaan	8
Oktaaf	2 diskant dubbel		
Mixtuur	5 sterk	Pedaal:	
Scherp	4 sterk	Bourdon	16
Sesquialter	4 sterk diskant	Oktaaf	8
Trompet	8	Oktaaf	4
		Roerquint	6
		Fagot	16

Verder de gebruikelijke koppelingen en tremulant op het gehele orgel.

Dit is het derde artikel over de Steenderense pontveren. Het eerste stuk ging over het Olburgse veer, daarop volgde de Zwerfsteen met een artikel over de geschiedenis van het Bronkhorster veer. De onderstaande bijdrage gaat over de tarieven. Terug naar 1804!

door
Herman
Nieuwenhuis

Gebruik van veer kostte 'een persoon met kalf' 10 cent!

Wilde men vanaf 1 november 1804 van het Bronkhorster veer gebruik maken, dan waren de volgende tarieven van toepassing:

Men betaalt met de aak of schuit voor:

een bekend persoon:	f 0,02 ⁵
een onbekend persoon:	f 0,05
een bekend of onbekend persoon met pak en zak	f 0,05

Men betaalt met de pont of schouw voor:

een persoon met kalf, varken, schaap enz	f 0,10
voor ieder kalf, varken, of schaap meer	f 0,02 ⁵
een persoon met paard of beest	f 0,15
voor ieder paard of beest meer	f 0,05
een kar met paard	f 0,20
een chais met een paard	f 0,20
een fourgon of chais met twee paarden	f 0,25
een plezierwagen of koets met twee paarden	f 0,30
een boerenwagen met twee paarden	f 0,30
een koets of wagen met vier paarden	f 0,50
een koets of wagen met zes paarden	f 0,60
voor iederen persoon bij elk rijtuig, boven diegene die de paarden ment	f 0,02 ⁵

In den winter, van 1 november tot 31 maart des avonds na acht en des morgens voor zes uur en in den zomer van 1 april tot 31 oktober des avonds na tien en des morgens voor drie uur, zal ieder verplicht zijn, dubbel veergeld te betalen.

Bij buitengewoon hoog water zal de veerman naar billijkheid, zoo bij dag als bij nacht, meer veergeld mogen nemen, tot het dubbele toe en bij nacht het dubbele van het dubbele.

Bij ijsgang zal de veerman vooraf met de passagiers accorderen, opdat van achteren daarover geen dispuut valle.

Zoals gezegd dit waren de tarieven van 1804. Op 29 december 1877 schreef de toenmalige eigenaar Frederik Dam een brief aan Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat, Koophandel en Nijverheid, waarin hij om aanpassing van de tarieven vroeg. Hij had ook moeite met het verschil in tarieven voor een onbekend en bekend persoon. Hij schrijft daarover het volgende:

"dat daarin de volgende bepalingen voorkomen, welke dikwijls tot moeilijkheden aanleiding geven, door hare onbestemdheid en onduidelijkheid:

1. dat er onderscheid wordt gemaakt in het tarief tusschen het overzetten van een bekend en een onbekend persoon, waarvoor respectievelijk f 0,025 en f 0,05 wordt gerekend.
2. dat bij buitengewoon hoog water de veerman naar billijkheid zoo bij dag als bij nacht meer veergeld zal mogen nemen tot het dubbele toe en bij nacht het dubbele van het dubbele.

Dat toch de grens tusschen bekende en onbekende personen zeer moeilijk te trekken is, vooral met het oog op de dikwijls voorkomende verwisseling van veerknechten, die niet altijd weten te onderscheiden, wie als bekend of onbekend persoon moet worden aangemerkt. Dat het ook zeer lastig is te beslissen, wanneer het water als buitengewoon hoog moet worden beschouwd en gewoon hoog water reeds groote moeilijkheden voor het overzetten oplevert."

De heer Dam stelde de volgende wijzigingen voor (in samenvatting):

Ieder persoon die over wilde varen met aak of schuit moest f 0,05 betalen en met de pont of schouw zou men f 0,10 moeten gaan betalen.

De overige tarieven bleven gelijk.

Verder vond hij dat het begrip 'buitengewoon hoog water' moest worden vervangen door 'gewoon hoog water'.

De schrijver erkende wel dat er enig financieel

voordeel voor hem was. Hij schreef hierover: Dat dit nieuwe tarief voor den requestrant zeer zeker eenig meerder finantieel voordeel zal opleveren, doch dat zulks niet onbillijk mag worden geacht, wanneer men in aanmerking neemt, dat sedert het vaststellen van het Oude tarief het loon der veerknechten meer dan verdubbeld is en zoowel het repareren der ponten, aken en andere benoedigheden, als het aanschaffen van nieuwe, aanzienlijke meerdere geldelijke opofferingen eischt dan vroeger.

Dat requestrant bovendien groote verbeteringen aan het veer heeft aangebracht. Redenen, waarom hij zich wendt tot Uwe Excellentie met het eerbiedig verzoek dat het U behagen moge, hem toe te staan, het oude tarief der Veergelden te veranderen en te wijzigen, zooals hiervoren is omschreven.

Onder het imposante briefhoofd van Koning Willem III (zie illustratie hieronder) werd het Koninklijk Besluit als volgt voortgezet:

"Aan H.J. Spitholz te Bronkhorst gemeente Steenderen wordt voor den tijd van drie jaren, ingaande met de dagtekening van dit besluit, concessie verleend tot heffing van veergeld aan het Bronkhorster veer over de rivier de IJssel, tussen de gemeenten Brummen en Steenderen."
(Legeskosten: fl. 2,85)

Verwacht nu niet dat er een week later al een antwoord kwam. Eerst werd de gemeente Steenderen om advies gevraagd. De gemeente Steenderen schrijft in zijn brief van 5 januari 1878 dat de motieven van 'de adressant' gegrond zijn, maar...

dat de tijdsbepaling, waarop men verplicht zal zijn dubbele veergeld te betalen, des winters van 1 november tot 31 maart dient te worden gesteld des avonds na negen uren en des morgens voor zes uren en achter de woorden: "bij gewoon hoog water" dienen te worden toegevoegd de woorden: "dat is wanneer de rivier buiten hare oevers is getreden."

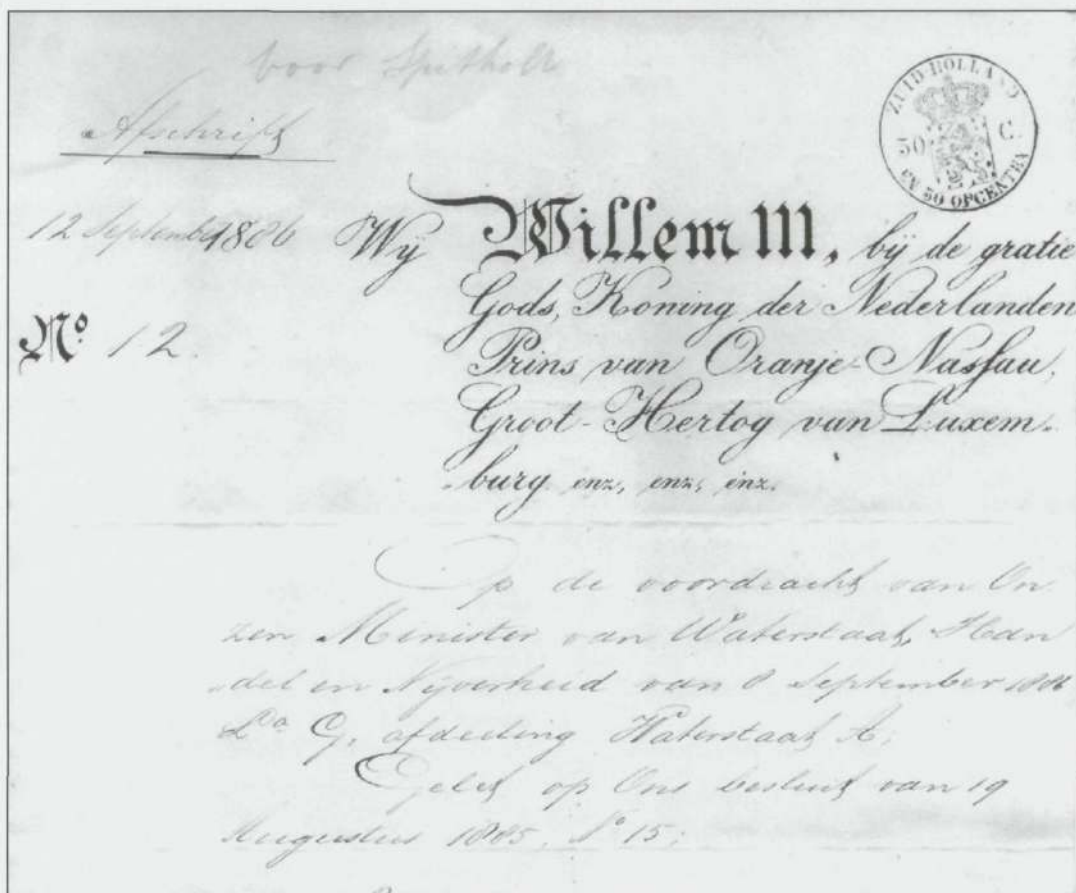
Verder moest de heer Dam het tarief aan beide zijden van de rivier bij de aanlegplaatsen op 'een houten bord, behoorlijk geveerd en de letters en cijfers daarop duidelijk in olieverf uitgedrukt weergeven.

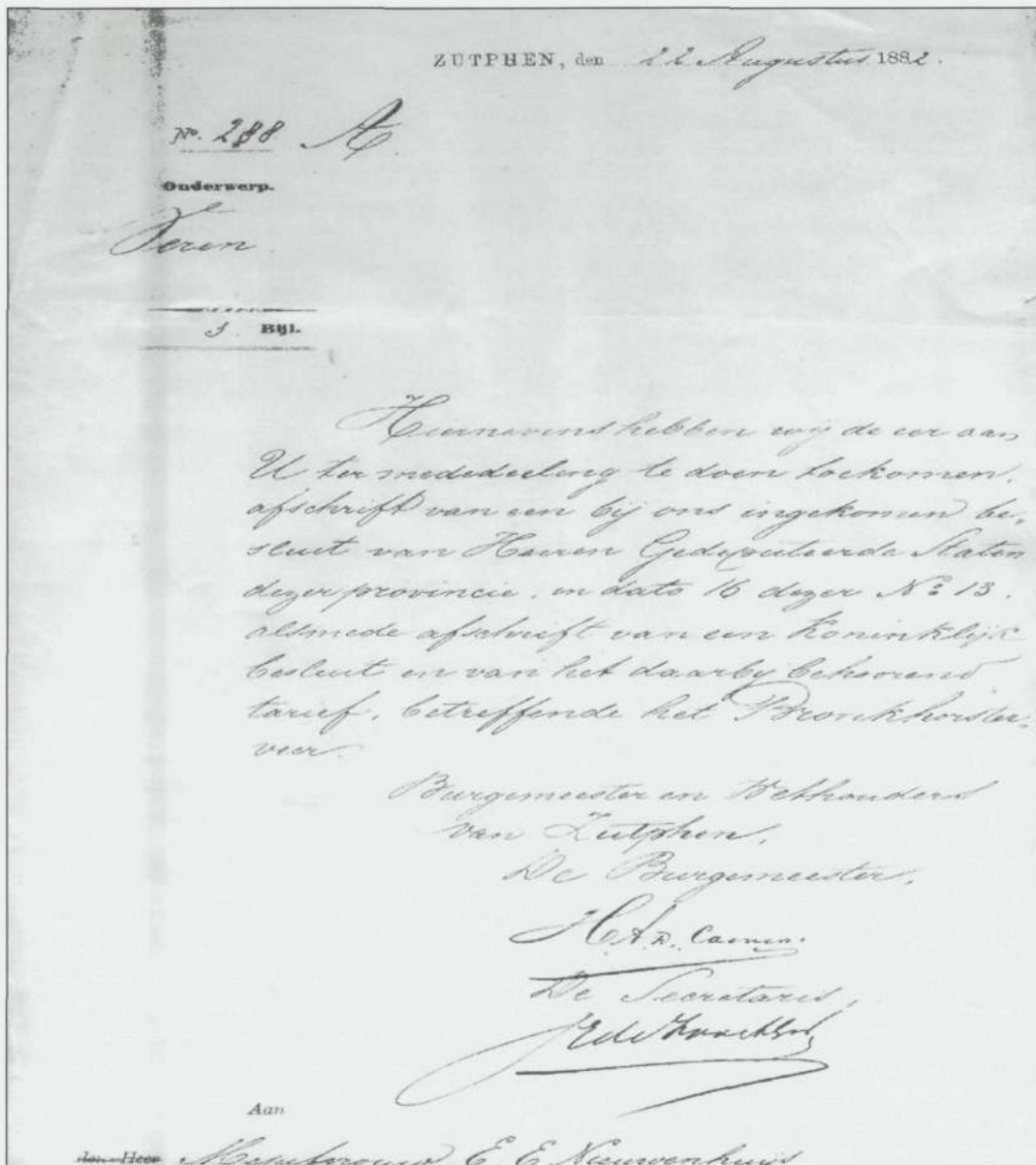
Voorts moest bij de aanlegplaatsen aan deze en de overzijde van de rivier een helder klinkende, metalen bel geplaatst worden, zwaar genoeg om ten allen tijde binnen de woning van den veerman duidelijk te kunnen worden gehoord.

Natuurlijk moest ook de gemeente Brummen nog haar zegje doen.

Zij schrijft in een brief van 18 maart 1878 (ruim twee maanden later) o.a.:

dat een bepaling waarbij het veergeld voor alle personen op 5 centen gesteld wordt o.i. te

Hiernaast een opname van het formele document dat betrekking had op het Bronkhorster veer en de bijbehorende tarieven. Hier gaat het om een brief van de gemeente Zutphen waarin kennis gegeven wordt van een besluit van Gedeputeerde Staten over het veer en de tarieven.

bezwarend is voor hen die in de nabijheid van het veer wonen en daarvan dikwijls gebruik moeten maken.

Wij achten het beter dat het veergeld voor personen in het dorp Brummen of in de buurtschappen Leuvenheim, Cortenhoever en Rhienderen woonachtig, op 2? cent en voor alle overige personen op 5 cent bepaald werd.

Verder vindt de gemeente Brummen dat er nog steeds verwarring kan ontstaan over de term 'hoog water' en 'buitengewoon hoog water'. Zij geven het volgende voorstel: hoog water, een waterstand waarbij de rivier buiten hare oevers treedt; buitengewoon hoog water, een waterstand van 8.30 + A.P.

Verder was er ook nog wat kritiek op het functioneren van de veerman. Men schrijft n.l. verder:

....dat wij meer dan eens vernamen dat er geklaagd werd over het in den laatsten tijd niet aanwezig zijn van een bel aan deze zijde der rivier, dat de veerman en zijne knechten te vroegtijdig zich ter ruste begaven, zoodat men van deze zijde te vergeefs gewag maakte en dat bij het overzetten met schuiten, de passagiers dikwijls op slecht toegankelijke plaatsen aan den oever werden afgezet of afgehaald.

Er moest dus een goede bel komen en er werd geëist dat de veerman of de knechten niet voor 10 uur naar bed gingen. Uiteindelijk neemt Gedeputeerde Staten op 26 maart 1878 een besluit over de aanpassing van de tarieven. (Zie daaromtrent de illustratie van de brief uit Zutphen)

Tweede Wereldoorlog maakt nog steeds reacties los

Met het artikel op basis van het schoolwerkstuk van Astrid Garritsen en Barbara Vroklage over de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog hebben we heel wat los gemaakt in onze (voormalige) gemeente. Meerdere mensen meenden correcties of aanvullingen te kunnen geven op de weergave van de gebeurtenissen. Daaruit blijkt in ieder geval dat De Zwerfsteen zich in grote belangstelling mag verheugen. Wat ons zeer verheugd.

Het lijkt ons echter wel goed er nog een keer de aandacht op te vestigen dat met het artikel "Steenderen en zijn kernen in de Tweede Wereldoorlog" slechts een globale weergave is nagestreefd van de in het oog lopende dingen die toen gebeurden. Het was geenszins de bedoeling een historisch doorwrocht, (wetenschappelijk verantwoord) artikel te presenteren.

Bij de nabeschuiving in interne kring kwam vast te staan dat de dames Garritsen en Vroklage zich vooral sterk hebben gebaseerd op het destijds kort na de oorlog (1946) verschenen boek "Er op of er onder". Dit boek heeft als belangrijke bron gefungeerd voor het artikel.

Het boek is uitgegeven door Gijsbers & van Loon te Arnhem en Uitgeverij Misset in Doetinchem. De gegevens in het boek waren verzameld en geordend door W. P. Nederkoorn en G. J. B. Stork.

Wij kunnen ons voorstellen dat de onderzoeksdrijf van Astrid Garritsen zich niet heeft uitgestrekt tot het kritisch beschouwen van de door bovengenoemde heren verzamelde gegevens.

Bij de hierna volgende reacties op het artikel, beperken we ons tot de reacties die ons in schriftelijke vorm bereikten. *De Redactie*

Van de heer J. W. Bilderbeek uit Harderwijk ontvingen we de volgende reactie op het artikel van Astrid Garritsen:

Mij is gevraagd door één van uw bestuursleden - mijn zwager - of ik wil reageren op De Zwerfsteen 2006/3. Reageren houdt in dit geval zeker niet in dat ik meen het beter te weten dan uw redactie; alhoewel er een paar regels zijn opgenomen die een wat andere benaming vragen dan de gestelde, bijv. bommen worden niet afgevuurd maar afgeworpen; eigenlijk van ondergeschikt belang! Ook meen ik mij te herinneren dat achter de boerderij van de heer P. van de Water een veel zwaardere bom is ontploft in het daar moerassige gebied. Zeker mis ik in het verhaal de vermelding van de neergestorte vliegtuigen en dat zijn er in de gemeente toch wel enkele geweest, zie bijv. de graven van de vliegtuigbemanningen op het kerkhof!

Ook is er in de Bakerwaard een Duitse VI neergestort.

- omstreeks 5 april 1945 kwamen er een tweetal Canadese tanks achter de boerderij van Bilderbeek (A-207), die een 5-tal granaten hebben afgevuurd op de kerk in Brummen, alwaar zich Duitse waarnemers bevonden. Ergens daarvandaan vuurde de Duitse artillerie enige granaten af richting A-207. Eén van die granaten viel op het land vóór de heer J. A. Th. Vredegoor, die daardoor dodelijk werd getroffen.
- Een andere granaat kwam terecht circa 10 meter vanaf de keukendeur van A-270, waar de bewoonster met haar schoonzuster beiden om de hoek van de tafel zaten en aardappels aan het schillen waren. De tafel-

poot werd getroffen door een scherp die zich boorde in de hilde boven de koeien, alwaar dat nog vele jaren zichtbaar was. De dames kwamen met de schrik vrij!

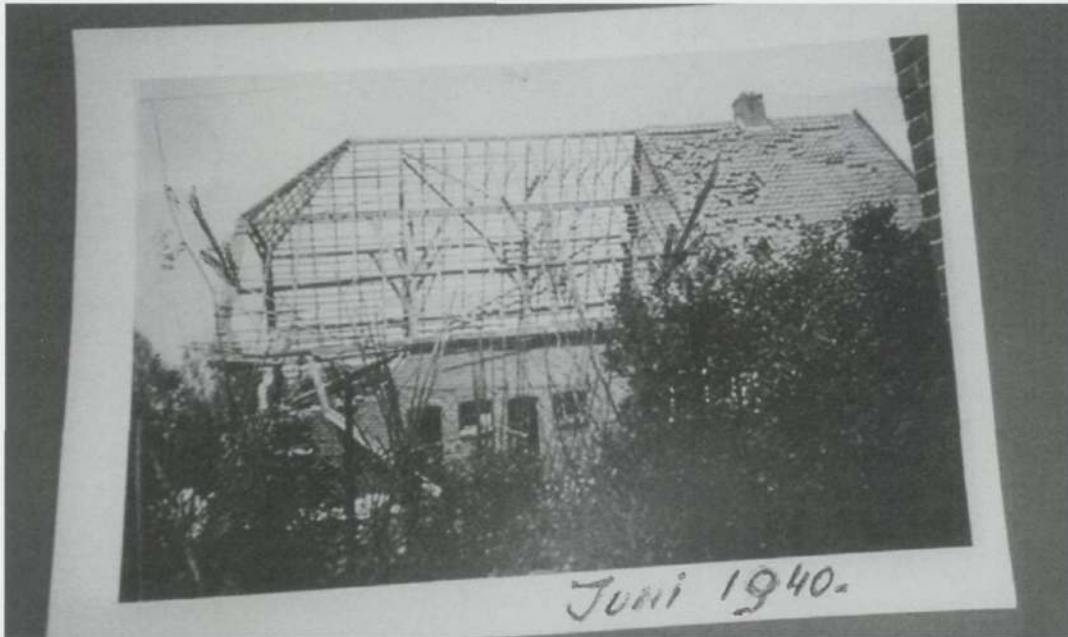
- Een van die granaathulzen van 80 millimeter (van een zgn 7-ponder) is in mijn bezit, maar valt niet meer onder 'wapenbezit'.
- Uit het genoemde gezin van A-270 was een 26-jarige zoon ondergedoken in Ermelo. Hij had verkering in Putten en raakte betrokken bij de razzia in de nacht van 1 op 2 oktober 1944. Hij werd met 660 Puttenaren afgevoerd naar kamp Amersfoort en vandaar op 12 oktober doorvervoerd naar Neuengamme. Daarvandaan zijn ze naar vele andere kampen gebracht, zoals het kamp Ladelund, waar hij op 5 december 1944 is gestorven.

Waarom schrijf ik U dit? Als ik lees dat er namen worden genoemd, vind ik het beter dat dan compleet te doen, of géén namen te noemen, want de kans namen te vergeten is dan erg groot. Ik hoop dat men mij wil begrijpen, na lezing en herlezing van het verhaal moest ik dit kwijt.

Was getekend,

J. W. Bilderbeek.

Naast deze brief stelde de heer Bilderbeek ons ook een cassetteband ter beschikking, met daarop de stemmen van Bronkhorstenaren die de oorlog meemaakten. Maarhelaas, die stemmen kunnen we via dit blad niet ten gehore brengen. Red.

Kanttekeningen uit Olburgen

Van de heer Gerard Gosselink uit Olburgen ontvingen we enkele kanttekeningen (met illustratie) bij het artikel van Steenderen in de Tweede Wereldoorlog:

Naar aanleiding van het artikel "Steenderen en zijn kernen in de Tweede Wereldoorlog" in de Zwerfsteen van september 2006, wil ik enkele kanttekeningen maken. Wij zijn de huidige bewoners van het huis van de familie Geerlings dat op 29 juni 1940 bij het luchtgevecht boven Olburgen door 2 bommen is getroffen.

Eén bom is door het kook/haak gat naar binnen gegaan en is op de achterdeur ontploft. De tekenen ervan zijn nog goed zichtbaar aan vloer en spanten (een scherf van deze bom is nog steeds in mijn bezit). De tweede bom is door de goot boven de slaapkamer en het dek van de gierkelder in de gierkelder gevallen. Deze is gelukkig niet ontploft. Die bom is enkele dagen na het gebeuren (29 juni) door de Duitsers op de veldjes nabij de Pipeluurseweg tot ontploffing gebracht.

De derde bom heeft de boerderij niet geraakt. Die belandde in het roggeland achter de school (eigendom van H. Metz). Veel mensen kwamen kijken naar de zeer diepe krater en vertraptten daarbij de rogge. Metz maakte van de nood een deugd. Hij nam plaats bij de schoolpoort en verlangde van elke kijker tien cent te ontvangen. Hierbij de historische foto van de getroffen boerderij. De boerderij is nadien weer in oorspronkelijke staat hersteld.

Hierbij de historische foto van de getroffen boerderij. De boerderij is nadien weer in oorspronkelijke staat hersteld.

Was getekend,

G. Gosselink

Niet aan de Dollemanstraat maar aan de Voortseweg

Naar aanleiding van het artikel "Steenderen en zijn kernen in de Tweede Wereldoorlog:

In dit artikel staat dat er in Baak aan de Dollemanstraat 7 de boerderij van de familie Zwiencink door brisantbommen werd verwoest. Dit huis was in die tijd in bezit van de weduwe Pasman en werd later verhuurd aan dhr. A.H. Eliesen. Hij woonde er tot 1955.

Deze boerderij en boerderijen in de buurt hebben wel onder granaatvuur gelegen, echter niet zodanig dat de gehele boerderij is verwoest. Eén granaat kwam op een stoep terecht en versplinterde daardoor. Hierbij zijn een aantal slachtoffers gevallen o.a. de in het artikel genoemde J. H. van den Bos en G. H. Wieggers, alsmede ook een Canadese soldaat.

De boerderij van de familie Zwiencink die wel werd vernield, stond echter aan de Voortseweg.

Archiefruimte gezocht voor

de Hist. Ver. Steenderen

De Historische Vereniging Steenderen heeft onderhand al een hele verzameling archiefstukken. Deze worden deskundig beheerd door onze archiefcommissie. Deze stukken zijn opgeslagen op diverse plaatsen. Deze archiefstukken bestaan uit; boeken, foto's, geboorte/doopregisters, oude boekhoudingen, tekeningen, familiearchieven etc, etc. Verder zijn we recent in het bezit gekomen van 8 bananedozen vol met stukken van Pater Koekkoek. Pater Koekkoek is momenteel opgenomen in een verpleeghuis daar hij geheel dement is. Om e.e.a. beter te kunnen archiveren zoeken wij een archiefruimte, die redelijk toegankelijk is, deze ruimte dient verwarmd te zijn en niet te vochtig. Als u denkt een geschikte ruimte voor ons te hebben dan wordt u verzocht contact op te nemen met de voorzitter; Wim Achterkamp Bronkhorsterweg 32, Steenderen tel 0575 451747, of de secretaris Gerard Wesselink Dambroek 7 Baak, tel 0575 441489, email: g.wesselink@hetnet.nl, zodat we e.e.a. verder met u kunnen bespreken.

Verzoek tot bruikleen foto's Olburgen

Een verzoek van Anton Metz die uw hulp inroept ten behoeve van een publicatie over Olburgen. Na het boek over Rha is het de bedoeling in oktober a.s. een soortgelijke publicatie uit te brengen over de huizen en bewoners van Olburgen. Ook hiervoor verzoekt Anton Metz de mensen in Olburgen om foto's en andere oude documenten beschikbaar te stellen.

Het gaat om foto's van een oud huis, van oude gewoonten en ambachten of van oude machines en oude werkmethoden in de landbouw (bijvoorbeeld van een huisslacting of het werken met een paard).

En foto's van mensen en gezinnen, die voor 1950 in Olburgen woonden.

Het is begrijpelijk, dat u gehecht bent aan uw zeldzame oude fotomateriaal. Wij zullen er zorgvuldig mee omgaan. De foto's worden met een scanner in de computer opgenomen en vervolgens weer bij u terugbezorgd. Ze worden niet uit handen gegeven of per post verzonden.

Ik hoop, dat er mooi oud materiaal voorhanden is en zal daar graag gebruik van maken om het hoofdstuk over uw huis te illustreren. In de komende weken zal Geert Jansen en/of ik contact met u opnemen.

Bij voorbaat mijn dank.

Anton Metz

Charaden, Logogriphen en Raadsels

Oude raadsels, verzameld en bijeengebracht door Harmen Addink uit Steenderen. Ze dateren uit het begin van de negentiende eeuw.

Ter verklaring werd er destijds aan toegevoegd: Een charade is een lettergreetpraadsel, een logogriph is een woordletterraadsel en een raadsel is gewoon een raadsel.

Charade No 9

Met mijn eerste woord veel goeds
maar ook veel kwaads in de wereld gebracht,
mijn tweede dient menschen en beesten in de
arbeid,
Mijn geheel is in eene der vrije kunsten onmis-
baar.

Oplossing:

Een Pen is van veel goeds
maar ook van kwaad, de stichter.
Het Seel dient mensch en dier
het maakt de arbeid lichter
En vraag de schilder nu
wat hem onmisbaar is
Zoo antwoord ik 't *Penseel*.
dan raad ik vast niet mis.

Logogriph No 10

Vier letters zijn hier voorgeschreven
waar van dat één, twee, vier, mijn vrind!
Dat men in vele huizen vind
En wil men drie, twee, vier bewaren
Neem dan één, twee, drie te baat
Dit is geschikt het te vergaren,
daar 't anders licht verloren gaat.
Zijt gij ooit door een bosch gekomen
dan vond hij vier, twee, één gewis
terwijl 't geheel te saam genomen
De naam eens grooten wijsgeers is.

Oplossing:

Uit één, twee, vier spel ik een Kat
en drie, twee, vier betekent Nat
Ook één, twee, drie een KAN gewis
Vier, twee, één, TAK naar 'k gis
Dan is 't geheel naar mijn verstand
De alom beroemde wijsgeer: **KANTI!**